

umělcem ten, kdo umí včas mlčet? Ach ano, a jak vzácný jest *dnes* takový umělec!

Kolem dvou figur, vztyčených s velkým uměním, ustřeďuje se tento první díl krásné knihy Pekařovy: kolem hraběte Heřmana Černína a kolem hraběte Humprechta. První portrét držen jest v nelomených, přikrých tónech: portrét zakladatele a podnikatele, duše tvrdé a střízlivě věcné, prosté všeho citového temnosvitu; druhý má již mnoho z melancholie vlastní „dědicům“, kteří nerozmnožují, ale zužívají. Kdo dovedl odlišiti tak určitě a výrazně tuto dvojí generaci a obklopiti ji tím ovzduším samozřejmé jistoty, jest bezesporně mistr psychologického portrétu.

Kritika a tvorba čili o těch, kdož přesedlávají

Dějí se v poslední době v české literatuře věci, které daly se těžko mysliti ještě za našich otců. Příhrádky, které byly čistotně od sebe odělovány, — ó hrůzo! — pomíchávají se. Tak na příklad beletrie a kritika bývaly od sebe přísně odlučovány a vedly se na různý účet a s různou režíí. Kritiku provozoval pravidlem obrejený pán se solidním postavením společenským, obyčejně profesor, a tomu pánovi nezazdalo se ani ve snu, že by mohl napsat román nebo drama. A básníř vyráběl verše a verše a zase verše a na mysl mu ani na vteřinu nevstoupila možnost, že by mohl dělat v životě také něco jiného, na př. psát politické články do novin, mluvit k lidu na schůzích nebo zaujmout občas veřejné stanovisko k nějaké otázce kulturní nebo umělecké. Dělbá práce byla u našich otců velmi svědomitá a velmi čistotná.

Dnes je tomu jinak.

Básníci nepíší již jen verše, ale mluví do všeho, ať tomu rozumějí nebo nic. Píší kritiky, politisují, plédují *pro* a *contra* o všem možném, konkurojí dnes s Kuffnerem a zítra s Klofáčem. Propagují své city, soudy, názory, a propagují mnohdy tak výlučně a vášnivě, že propagují i tehdy, nemají-li nic svého, co by opravdu stálo za propagování. Rádi byli by *advokáty idejí*, ale poněvadž o ideje bývá nouze i v dobách takové hyperprodukce, jako jest doba dnešní, spokojují se často tím, že bývají pouhými advokáty a jako oni mluvívají naplano; řemeslo přináší to již s sebou, jak říká Němec.

A kritikové naopak přesedlávají na beletrii. V poslední době na příklad známý essayista a referent denního listu vydal hned dvě knihy krásné prózy. Ale právě tento případ nutí tě, abys u něho chvilku prodlel;

neboť právě tento případ vynesl najevo, že doba není tak bezpředsudková, jak se někdy tváří. Zvykli jsme, zdá se, příliš na své škatulky a neseeme posud těžce, pomíchá-li nám je někdo. Jest to konečně přirozené: na každého nalepí se během doby etiketa — ať správná, ať nesprávná, to jest již vedlejší — a nese se těžce, provede-li někdo něco, co křičí příliš hlasitě proti této etiketě. (Menší rozpor se spíše již snese a zabílí.)

Není mým úmyslem revidovat zde kritický proces, který byl veden proti panu Krejčímu jako beletristovi. Není třeba přeceňovat obou posledních knih p. Krejčího a autor sám jistě jich nepřeceňuje; zná sám jistě dobře své meze. A knihy tyto jsou první díla nové dráhy a není pochyby, že příští knihy půjdou dál a výš a ukáží, že vedle neposunutelných mezí daného talentu jsou i povolnější hranice, jež mohou rozšířit zvýšené požadavky na uměleckou kázeň, práci a úsilí. Zde řekl bych rád jen svou zásadní sympatii k muži, který měl odvahu přenést se přes předsudky příhrádek a dát se směrem právě protilehlým tomu, v němž se posud vyvíjel a do něhož byl posud řazen. Měl své pěkné pevné místo v rubrice kritiků; mohl sedět klidně na lavici soudcovské; mohl jednou nebo dvakrát týdně klidně šikanovat jiné a nebylo mu nikterak potřeba, aby se dával šikanovat jinými. Vzepnout se takto a vyšvihnout se takto rozhodně ve čtyřicátém roce z posavadních vyjetých kolejí v novou dráhu a v nový směr, jak to učinil pan Krejčí, má podmínkou nejen mnoho pružnosti duševní, ale i jakousi teplotu a velkomyslnost srdce, jakousi vroucnost duše; je vidím především v činu p. Krejčího a jim platí především má upřímná sympatie. Jest to tak vzácné dnes, a proto dvakrát milé, setkáš-li se s člověkem, jenž dovede ještě něco *riskovat*; který dovede vrhnout v sázku svou reputaci, poněvadž cení si více než jí života a jeho krásných možností.

To by bylo tedy jedno, co jsem chtěl říci.

Ale jest i cosi jiného, objektivnějšího a méně osobního, nač jest třeba upozorniti a proti čemu hřešilo se často v tomto případě. Většinu kritiky bylo hned a priori jisto, že práce p. Krejčího budou *schematické, abstraktní, vykombinované* etc., — prostě proto, poněvadž věděla a limine, že jsou to díla kritika a essayisty. A to zde jest ten předsudek, který nerad vidím. Kritik má přistupovati ke každému dílu *naivně*, to jest nemá chtít věděti a znáti nic víc, než co mu podává dílo samo. Není náhodné,

že v cizině vidí a uznávají dnes již nebezpečí a pochybenost Sainte-Beuvovy a Tainovy metody životopisné pro kritika, že cítí se, jak právě ona, která pátrá po vnějších pramenech díla, ochuzuje zrak kritikův pro kvalitu ryze vnitřní, na nichž konec konců jediné záleží. Kritikovi musí býti lhostejno, psal-li dílo krásné prózy, o něž jde, kritik nebo beletrista z profese; musí mu býti úplně lhostejné, co posud dělal jeho autor, oral-li pole nebo recensoval-li knihy. A jest to také úplně lhostejné. Neboť jsou zaměstnání, která jsou do značné míry náhodná, do nichž byl vehnán člověk shodou okolností a která nejsou poslední jeho nutností. A to platí zvláště o členech generace z let devadesátých. Nutnost situace vtiskla nožik kritiky analytické do mnohé ruky, která byla by raději vládla přerem básnickým nebo štětcem malíře obrazů společenských.

Většina naší kritiky žije posud ve stavu blahoslavené úcty před jednosmyslností faktů: bílé jest bílé, černé jest černé; kritik jest kritik, beletrista jest beletrista; kritik jest člověk reflexe, beletrista jest naivní tvůrce. Puntík a dost. Jenže svět již dávno není takto prostý a jednosmyslný. Tak zvaní tvůrčové již dávno pracují reflexí a vypočítávají poslední účiny svých záměrů, kombinují a berou v rozpočet všecko, i barvu kabátu svého reka a tvar klobouku své reky. Proč nepřeložil nám již někdo dávno Poeův výklad o tom, jak vznikl jeho Havran? Pak bylo by snad již jednou jasno, kolik matematického výpočtu a kolik kombinačního důvtipu o nic menšího než onen, kterým pracuje hráč šachový, bylo třeba k vzniku básně, která jinak zdála by se kritice arcidílem elementárnosti.

A kritika již dávno není tím, čím ji pokládají posud naivní duše: estetickou klasifikací knih a děl uměleckých. Pod kritikou chrání se dnes mnohá snaha, která nejenže nemá jména posud, ale již bolí posud i vzduch i světlo a která musí proto žíti a vystupovat pod cizím štítem. Kritika stává se dnešní duši prostě prostředkem vyzkoušení své síly, nosnost svých zbraní a uspořádati svou duševní domácnost: vymítnouti z ní mnohé, čím se posud dusila a co nemohlo nalézt si jiného odtoku. Touha nabýti nového hlubšího duševního zdraví, „vyzkoušení se ve všech hloubkách“ podle slova Dehmelova, vedla a vede nejlepší duchy ke kritice.

Ale tito duchové cítí také, že jest jim jen stadiem přechodním a průchodním. Kritika, neprovozuje-li se s rezií opravdu královskou — a toho

nedovolují někdy duševní majetek kritikův, jindy okolnosti —, konec konců ohrožuje tak nebo onak duši kritikovu; poznal-li všechny stezky její, jest blízké nebezpečí z pohodlnění, lenosti, rutiny; posléze tedy podcenění života a jeho nevyčerpatelnosti. A tu hlásí se v čestných duších potřeba vyraziti ze starých vyježděných drah a uctíti nesmírnost života tím, že riskují možnost dáti se jím zabít na některé dráze posud nevyzkoušené. —

Původní a prostý divoch v umění a v poesii sotva dnes co pořídí.

Ale nikdo nebude vzácnější nad toho, kdo dovedl se státí divochem z rafinovance a z intelektualisty, kdo dovedl projíti jimi, získati z nich, co získati se dá, ale neutonouti v nich, nýbrž dáti si druhé, vyšší zdraví, druhé divošství, druhý primitivism. Ten jest pak opravdový celý a vyšší člověk, typ vyššího lidství, o němž sníme a po němž toužíme: kultura i příroda, reflexe i naivnost, intuice geniova i metoda dělníkova.

To, myslím, cítí více méně uvědoměle nebo neuvědoměle všichni ti, kdož dnes *přesedlávají*.

A byť naplnění cíle bylo daleko, daleko, daleko, — však také nestojí tam nikdo menší než moderní Rousseau nebo moderní Tolstoj!

A čest a lásku těm, kdož odvažují se vůbec o něm sníti nebo za ním jíti!

*Julius Schmitt: Milované galeje — V. Martínek: Cesty —
týž: Sešit sonetů*

Ze záplavy debutantských veršů vybírám tyto tři knížky; jsou snad jediné z publikací poslední doby, o nichž dá se říci něco jiného než věčné konstatování, že nevyhovují ani nejprimitivnějším podmínkám tvorby básnické. Oba mladé básníky činí příjemnými již to, že nepodléhají módním poštilostem, že mají touhu i odvahu pohledět na sebe i na život svým zrakem, byť posud ne zvláště zmocnělým, a říci, co spatřili, bez scholastických marot a póz, bez laciného apartnictví různých francouzských formulek a jiného nepříjemného sektářství. Mají úctu k sobě, k životu i k umění — a již tím stávají se ti milí v době módních cabotinů a laciných padělaných dandy, importovaných k nám nyní v tuctech.

Pan Julius Schmitt má žhavější básnické jádro než p. Martínek. V jeho nitru vře to, jeho duše sténá a úpí pod disonancemi života; ne všude dovede však posud jeho umění vyvážit a vytěžit toto dramatické životní napětí umělecky a básnicky. Kde na to stačí, tam vznikají již nyní básně jadrné a hutné krásy sevřeného výrazu opravdu lapidárního, tak předem v čísle „Sochař duše“, kde mne okouzluje zakončení: „Z výhně nových ohňů stojí tu jak terakota / bez úsměvu, ztrpká pouze, kol úst hořké, zkamenělé sliny.“ Jinde, jako v „Pečtním prstenu“, dobírá se p. Schmitt jasné a čisté linie ryté do chladné plochy; pod tímto chladným povrchem jest však ukryto žhavé jádro, které pálí. To jest forma *vnitřního* dandysmu, jinak účinného než módní dnes dandysm kostymový. Jinde dovede